

W styczniu 2001 roku minęło 70 lat od powołania Miejskiego Muzeum Etnograficznego w Łodzi.¹ Muzeum utworzono na bazie wcześniej istniejących kolekcji. W roku 1923 w oparciu o zbiory społecznego Muzeum Nauki i Sztuki powstało Muzeum Miejskie. Ta wielodziałowa instytucja dała podstawy do wyodrębnienia, na przełomie 1930 i 1931 roku, trzech muzeów:

- Muzeum Sztuki im. J. i K. Bartoszewiczów (poprzez przejęcie stworzonej przez nich kolekcji sztuki);
- Muzeum Przyrodniczo - Pedagogicznego (po przyłączeniu zbiorów Miejskich Pracowni Przyrodniczych);
- Miejskiego Muzeum Etnograficznego² które poza zbiorami, przejęło po likwidowanym Muzeum Miejskim, także lokal przy ul. Piotrkowskiej 91 (290 m²).

Nie sposób w tak niewielkim opracowaniu uwzględnić wszystkich działań podejmowanych przez interesujące nas Muzeum w trakcie jego 70. letniej działalności. Autorki skupiły się więc na 4 podstawowych dziedzinach pracy muzealnej: kolekcjonowaniu zbiorów, wystawiennictwie (ograniczając się głównie do wystaw organizowanych w gmachu Muzeum, z pominięciem szczegółów dotyczących realizacji w innych placówkach na terenie kraju), prowadzonych przez Muzeum badaniach terenowych oraz wydawnictwach.

W chwili założenia, tworzona placówka dysponowała 343 zabytkami. Było wśród nich 269 zabytków etnograficznych, w tym prawie połowa pochodziła

1 Nazwa Muzeum była parokrotnie zmieniana, w związku z zachodzącymi zmianami organizacyjnymi.

2 W Muzeum istniał wydzielony dział prehistoryczny. Zarówno nazwa muzeum, jak i charakter jego działań był jednak w przeważającej mierze etnograficzny. Tak więc artykuł niniejszy ze względu na ograniczoną objętość miejsca dotyczy jedynie historii działań muzealnych związanych z etnografią.

3 W opracowaniu autorki oparły się na publikacjach dotyczących historii Muzeum, których wykaz zamieszczono na końcu. Bardzo pomocne były artykuły Teresy Łaszczewskiej, Elżbiety Królikowskiej i Ewy Zawiejskiej, które ukazały się z okazji obchodów 50 lecia istnienia Muzeum. Autorki wykorzystały także informacje o działalności Zespołu Etnograficznego zamieszczone w Kronice „Prac i Materiałów Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi” a także materiały archiwalne przechowywane w Archiwum Etnograficznym oraz sprawozdania z działalności Zespołu.

z krajów pozaeuropejskich (głównie Azji). Kierownictwo Muzeum objął etnograf - mgr Jan Manugiewicz, który pojmował rolę muzeum bardzo nowoczesnie. W przedłożonym władzom miasta projekcie działalności placówki, uwzględnił zasięg merytoryczny Muzeum szerszy niż obszar ówczesnego województwa łódzkiego, obejmując nim tereny ościenne. Przewidywał także kolekcjonowanie w celach dydaktycznych zabytków pochodzących z innych obszarów kraju. Planował sukcesywne powiększanie kolekcji pozaeuropejskiej, licząc na szeroką współpracę z łódzkim przemysłem tekstylnym i zgromadzoną na innych kontynentach Polonią. Projekt przewidywał także rozwój istniejącego w Muzeum wydzielonego działu prehistorycznego, poprzez prowadzenie na terenie województwa łódzkiego penetracji wykopaliskowych. Kierownik Muzeum znaczącą rolę przywiązywał do prowadzenia badań naukowych. Pragnął także wydawać czasopismo popularnonaukowe, upowszechniające obie dziedziny nauki reprezentowane przez zbiory powierzonej mu placówce. Dużą wagę przywiązywał także do działań wystawienniczych i oświatowych muzeum.⁴

Większość z planowanych zadań, po dostosowaniu ich do możliwości finansowych i organizacyjnych udało mu się zrealizować. Muzeum w roku 1935 roku doczekało się nowej siedziby, w pałacu Heiñzlów przy ul. Piotrkowskiej 104, co bardzo poprawiło warunki przechowywania i prezentowania obiektów. W roku 1933 kolekcja liczyła 273 eksponaty etnograficzne stanowiące własność Muzeum. Oprócz nich placówka dysponowała także 142 depozytami.⁵

W cztery lata później Muzeum posiadało już około 2500 obiektów etnograficznych.⁶ Zabytki pochodziły głównie z województwa łódzkiego i kieleckiego, z powiatów: włoszczowskiego, chrzanowskiego i olkuskiego, a także z Ukrainy, Polesia i Wileńszczyzny. Zabytki pozaeuropejskie to około 1460 obiektów pozyskanych na terenie Ameryki Środkowej i Południowej, Azji, Afryki i Polinezji.⁷ Z przeprowadzonych badań porównawczych i archiwalnych wynika, że Muzeum dysponowało także pewną ilością depozytów, nie

4 por. T. Łaszczevska, Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi, dzieje - zbiory - działalność, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi”, Seria Etnograficzna, nr 21, 1980 (1983), s. 12 oraz E. Królikowska, Jan Żolna - Manugiewicz, Założyciel Miejskiego Muzeum Etnograficznego w Łodzi (1931 - 1939), „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi”, Seria Etnograficzna, nr 21, 1980 (1983), s. 42. W określeniu ilości i pochodzenia zbiorów pozaeuropejskich pomocne były także ocalałe księgi inwentarzowe i karty katalogowe Muzeum Miejskiego i Miejskiego Muzeum Etnograficznego.

5 Samorząd Miasta Łodzi 1933 - 1937. Sprawozdanie z działalności. Łódź, 1938, s. 128.

6 por. T. Łaszczevska, op. cit., s. 14.

7 W dokumentach archiwalnych brak jest szczegółowych informacji na temat tego ostatniego zbioru. O jego istnieniu można wnioskować na podstawie zachowanych nielicznych zabytków.

wpisanych do inwentarza. Określenie ich ilości nie jest w tej chwili możliwe. Z założenia starano się, aby zbiory prezentowane były na ekspozycjach. W magazynach przechowywano „materiał drugorzędny”.⁸

W roku 1938 Muzeum dysponowało już sporą powierzchnią użytkową (około 1000 m²), której znaczną część zajmowała wystawa. Jej układ na podstawie dokumentów archiwalnych odtworzyła T. Łaszczevska.⁹ Etnografia Polski prezentowana była w kilku salach na drugim piętrze budynku i obejmowała ekspozycję ułożoną dziedzinami etnografii. Były to zwyczajnie doroczne, sztuka ludowa, najprzeróżniejsze narzędzia rolnicze i gospodarskie itp. Tę wystawę dotyczącą obszaru Polski środkowej, uzupełniała wydzielona część, poświęcona innym regionom kraju. Obiekty pozaeuropejskie prezentowane były natomiast w trzech salach. Podzielono je wg. miejsca pochodzenia. Najbogatsze były działy: afrykański i południowo amerykański, nieco mniej liczny - dział azjatycki. Poszczególne działy ekspozycji uzupełniane były informacjami dotyczącymi historii zbioru.

Jak wynika z materiałów sprawozdawczych Samorządu Miasta, w latach 1931 - 1937, Muzeum prowadziło na terenie woj. łódzkiego i kieleckiego badania, pozyskując zbiory oraz gromadząc "materiały notatnikowe" dotyczące obrzędowości dorocznej i folklorystyki.¹⁰ W roku 1932 Jan Manugiewicz założył czasopismo "Wiomości Ludoznawcze", które pierwotnie wydawane przez Muzeum, w roku 1933 przeszło pod opiekę finansową działającego przy Muzeum Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Ludoznawczymi i Archeologicznymi. Wydawnictwo ukazywało się jeszcze przez dwa lata (do roku 1934).

W czasach okupacji hitlerowskiej (1940 r.) niemieckie kierownictwo Muzeum wydzieliło zbiory archeologiczne tworząc Miejskie Muzeum Prehistoryczne. Znalazło ono siedzibę w gmachu dawnego Magistratu, przy pl. Wolności 14. Muzeum Etnograficzne jako instytucja przestało istnieć. Zbiory pozaeuropejskie uległy rozproszению, m. in. zostały sprzedane Muzeum Etnologicznemu w Lipsku. Zachowało ono dla siebie 575 zabytków, a pozostałe (723 obiekty) odsprzedało Muzeum w Hamburgu, Kolonii i Getyndze. Zabytki pochodzące z terenów Polski, Białorusi i Ukrainy częściowo zniszczono, a resztę zgromadzono w małym, nieprzystosowanym do tego pomieszczeniu, gdzie ulegały dalszej degradacji.¹¹

8 Samorząd Miasta Łodzi 1933 - 1937. Sprawozdanie z działalności. Łódź 1937, s. 128.

9 T. Łaszczevska, Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi, dzieje - zbiory - działalność, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi”, Seria Etnograficzna, nr 21, 1980 (1983), s. 13. Artykuł ten, omawiający w sposób kompleksowy historię i charakteryzujący działalność MAiEL w okresie od 1931 do 1980 roku, został szeroko wykorzystany w przedstawieniu pierwszych 50 lat działalności Muzeum.

10 Samorząd Miasta Łodzi 1933 - 1937. Sprawozdanie z działalności, Łódź 1938, s. 128.

11 Dane powyższe podaje T. Łaszczevska w swoim artykule o historii Muzeum, op. cit., s. 16.

Miejskie Muzeum Etnograficzne wznowiło działalność w maju 1945 roku. Kierownictwo objęła dr Janina Krajewska - doświadczony pracownik Muzeum w Gdyni. Podjęła ona przedwojenną ideę tworzenia muzeum o ponadwojewódzkim zakresie działalności, wychodząc z założenia, że w kraju powinny istnieć co najmniej dwa muzea o zasięgu ogólnopolskim.¹² Na przełomie roku 1949 i 1950 muzeum zostało przemianowane na Muzeum Etnograficzne w Łodzi. Placówka dzieliła siedzibę z Muzeum Prehistorycznym.¹³ Straty wojenne, jakie Muzeum poniosło w zakresie kolekcji etnograficznej były bardzo duże. Ocalało około 1500 zabytków, w tym zaledwie 162 obiekty pozaeuropejskie. Muzeum w ciągu pierwszych dziesięciu lat powojennej działalności udało się pozyskać aż 8129 obiektów. Część z nich, przekazana przez Muzeum w Łowiczu, pochodziła ze sprowadzonych do kraju zbiorów Muzeum Polskiego w Rapperswilu.

Pierwsza powojenna wystawa etnograficzna została otwarta w listopadzie 1945 roku. Początkowo prezentowała ona ocalałe po wojnie zabytki a z biegiem lat była sukcesywnie uzupełniana. Obejmowała 10 sal wystawowych, na których prezentowano poszczególne działy kultury materialnej oraz obrzędowości ludowej z terenu Polski. Zwiedzający mogli zapoznać się z: budownictwem, sposobami gospodarowania, strojem, rzemiosłem itd. W roku 1953 jej główne działy objęły narzędzia produkcji, strój i tkaninę oraz sztukę ludową. Wystawa ukazywała zgodnie z ówczesną metodologią nauki - powiązania rozwoju kultury z etapami historii rozwoju społecznego.¹⁴ Jedno pomieszczenie przeznaczono na prezentację obiektów pochodzących z innych kontynentów.

W latach 1945 - 1955, oprócz wystawy stałej Muzeum zorganizowało dwie, specjalnie opracowane wystawy objazdowe, poświęcone tradycyjnemu tkactwu i garncarstwu oraz sześć wystaw czasowych,¹⁵ które były wiele razy eksponowane w różnych instytucjach kulturalnych.

W pierwszym powojennym dziesięcioleciu, Muzeum prowadziło prace badawcze na terenie Kielecczyny, Opoczyńskiego i Rzeszowskiego. W tym ostatnim regionie nakręcono wówczas filmy dokumentalne dotyczące garncarstwa i tkactwa ludowego. W latach następnych prowadzono badania na terenie Polski środkowej, w tym także monograficzne badania stacjonarne w Piotrkowskiem (wsie Czarnocin, i Jasień). Organizowano także wyjazdy penetracyjne, mające na celu pozyskanie zbiorów. Rezultatem prac terenowych było wydanie

12 Wspomina o tym T. Łaszczevska, op. cit., s. 20.

13 Na przełomie lat 1949/50 Muzeum Prehistorycznemu nadano nazwę Muzeum Archeologiczne.

14 E. Zawiejska, Cztery wystawy, „Z Otchłani Wieków”, 1981, nr 1 - 2, s. 119.

15 T. Łaszczevska, op. cit., s. 21.

katalogu poświęconego garncarstwu w Rzeszowskiem.¹⁶

W roku 1956, w wyniku przeprowadzonej reorganizacji doszło do połączenia Muzeum Etnograficznego z Muzeum Archeologicznym. Powstało wówczas Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi. Jego dyrektorem został prof. dr Konrad Jażdżewski, natomiast kierownikiem naukowym zespołu działów etnograficznych - prof. dr Kazimiera Zawistowicz - Adamska.¹⁷ Zespół działów etnograficznych dysponował w chwili połączenia placówek 10992 zabytkami (w tym 162 obiekty pozaeuropejskie) oraz powierzchnią wystawienniczą wielkości 331,35 m².¹⁸

W okresie od 1956 do 1980 roku w wyniku rozszerzenia zainteresowań merytorycznych Zespołu Etnograficznego powstały w Muzeum trzy nowe działy. Pierwszy, powołany w roku 1967, to Dział Kultur Ludowych Krajów Pozaeuropejskich. Bazą dla jego utworzenia stały się rewindykowane z Niemiec zabytki przedwojenne, zwrócone przez Muzeum w Lipsku (około 300 obiektów). Dołączono do nich ocalałe po wojnie 162 zabytki.¹⁹ Dział powiększał stopniowo kolekcję w oparciu o współpracę z kolekcjonerami, podróżnikami a także poprzez podjęcie współpracy z Muzeum Aoyama Gakuin w Tokio.²⁰

Kolejną jednostką organizacyjną był powołany w roku 1971 Dział Kultur Miejskich, którego celem stało się gromadzenie eksponatów ilustrujących kulturę robotników i mieszczan łódzkich oraz prowadzenie odnośnych badań. W zbiorach działu znalazły się przedmioty codziennego i odświętnego użytku oraz kolekcja współczesnej twórczości amatorskiej.

W roku 1979, po odejściu na emeryturę prof. dr Konrada Jażdżewskiego, dyrektorem Muzeum został dr Andrzej Mikołajczyk. W tym samym roku powołano w ramach zespołu etnograficznego Dział Widowisk Lalkowych, który gromadzi lalki teatralne i filmowe, zespoły projektów scenograficznych i elementy scenografii przedstawień teatrów lalkowych, a także prowadzi badania dotyczące historii teatru i filmu lalkowego. Ostatecznie, w roku 1980, zespół działów etnograficznych liczył 7 jednostek merytorycznych, posiadał także obszerną bibliotekę oraz Dział Dokumentacji Naukowej.

16 Praca zbiorowa, redakcja J. Krajewska, Katalog garncarstwa ludowego woj. rzeszowskiego, Łódź 1952.

17 Profesor Zawistowicz - Adamska sprawowała tę funkcję do roku 1962. Po jej odejściu, funkcję kierowników, a następnie kuratorów Zespołu Działów Etnograficznych pełnili kolejno: dr Jan Dekowski, mgr Witold Nowosz, mgr Elżbieta Władkowa i mgr Elżbieta Królowska, która sprawuje tę funkcję do dnia dzisiejszego.

18 T. Laszczewska, op. cit., s. 22.

19 W roku 1961 zostały one przekazane w depozyt państwowemu Muzeum Etnograficznemu w Warszawie i wróciły do Łodzi w roku powołania nowego działu.

20 Przeprowadzono wymianę kolekcji etnograficznych, w wyniku której MAiEŁ zyskało około 150 obiektów etnograficznych z Japonii.

Zbiory obejmowały 20 430 zabytków ilustrujących etnografię Polski (z przedwojennym zbiorem zabytków huculskich) oraz 1307 obiektów pozaeuropejskich.²¹

W okresie 1957 - 1962 roku w Muzeum prezentowana była stała ekspozycja etnograficzna "Tradycyjna wieś polska z XIX i XX wieku", która charakteryzowała ogólnie tradycyjną kulturę ludową Polski. Przybliżała ona także problem zróżnicowania regionalnego, poprzez prezentację wydzielonych trzech regionów: podhalańskiego, kurpiowskiego i opoczyńskiego. Ekspozycja zwracała uwagę na rozmaite formy tradycyjnej gospodarki, charakterystyczne dla wspomnianych regionów kraju.²²

Następna wystawa stała Muzeum, trwała od lipca 1963 do października 1966 roku. Nosiła ona tytuł: "Ziemia łęczycka i sieradzka w tysiącleciu państwa polskiego". Przedstawiała historię tych ziem, poprzez obiekty etnograficzne, archeologiczne i numizmatyczne. Część etnograficzna ekspozycji podkreślała samowystarczalność gospodarki wiejskiej. Ze względu na specyfikę przemysłu Łodzi, szczególną uwagę poświęcono tkactwu.

Kolejna wystawa stała, to wielodziałowa ekspozycja połączona wspólnym tytułem "Archeologia - etnografia - numizmatyka". Prezentowano ją od czerwca 1968, do stycznia 1976 roku. Część etnograficzna przedstawiała różne przejawy polskiej kultury ludowej służące zaspakajaniu potrzeb ludności wiejskiej, na przykładzie odpowiednio dobranych regionów Polski. Zaprezentowano: rybołówstwo na Kaszubach, wyroby drewniane z Żywiecczyny, plastikę obrzędową Podlasia oraz wystrój izby łowickiej. Równoległe z tą ekspozycją otwarto w roku 1968 wystawę skupiającą zachowane zabytki utworzonego Działu Kultur Ludowych Krajów Pozaeuropejskich.²⁴

W roku 1976 otwarta została ekspozycja "Wartości artystyczne polskiej sztuki ludowej".²⁵ Prezentowała ona malarstwo, rzeźbę, drzeworyt i zdobnictwo, wskazując na ich funkcję, charakteryzując cechy formalne i zwracając uwagę na tendencje współcześnie zachodzących zmian.

Muzeum organizowało także liczne wystawy czasowe. Na przykład w latach 1975 - 1980 na terenie Muzeum otwarto 3 wystawy etnograficzne oparte na własnych zbiorach i 10 przygotowanych przez inne instytucje (w tym 5 wystaw zagranicznych). Poza tym zrealizowano również 43 ekspozycje prezen-

21 T. Łaszczevska, op. cit., s. 22. Dane zweryfikowano w oparciu o sprawozdania Działu Kultur Ludowych Krajów Pozaeuropejskich.

22 T. Łaszczevska, op. cit. s. 28; E. Zawiejska, op. cit. s. 119 i 120.

23 E. Zawiejska, op. cit., s. 120.

24 Tamże.

25 Była to zarazem pierwsza wystawa autorska, jej scenariusz opracowały E. Królikowska i B. Wróblewska, a oprawę plastyczną nadał jej Andrzej Klein. Wszystkie dotychczasowe wystawy miały scenariusze tworzone przez zespół pracowników.

wane poza gmachem Muzeum.²⁶

Działalność badawcza Zespołu w okresie od 1956 do 1980 roku skupiała się na prowadzeniu badań terenowych związanych z poszukiwaniem obiektów uzupełniających kolekcje i tworzących nowe, a także na realizacji długofalowego projektu badawczego, którego celem było opracowanie syntezy etnografii Polski środkowej z próbą uchwycenia zachodzących w niej przemian. Badaniami objęto obszar Rawskiego, Radomszczańskiego, Wieluńskiego, Brzezińskiego, Łęczyckiego, Sieradzkiego.²⁷

Efekty prowadzonych przez pracowników Muzeum prac badawczych były zamieszczane w ukazującym się od połowy lat pięćdziesiątych własnym czasopiśmie naukowym "Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi",²⁸ którego Seria Etnograficzna, ukazuje się od roku 1957. Podsumowaniem wyników wspomnianych badań było syntetyczne opracowanie "Kultura Polski środkowej w procesie zmian", wydane w 4 tomach tego czasopisma.²⁹ Muzeum wydawało także publikacje w ramach powołanej w latach pięćdziesiątych serii "Biblioteki Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi".

W latach następnych (do 1985 roku),³⁰ struktura organizacyjna oraz priorytetowe kierunki działań zespołu nie ulegały zmianom. Nadal starano się planowo kształtować kolekcje, organizując wyjazdy terenowe, których celem było pozyskiwanie eksponatów w określonym tematycznym i terenowym zakresie.

Kolekcję pozaeuropejską uzupełniono w tym czasie m. in. o zbiór sztuki plemienia Makonde, powiększając ją w oparciu o współpracę z kolekcjonerami. W roku 1985 ilość zabytków etnograficznych wynosiła 25 166 sztuk, w tym 1359 obiektów pozaeuropejskich.

26 Z. Maik, Czasowe wystawy etnograficzne Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, eksponowane w latach 1975 - 1985, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi”, Seria Etnograficzna, nr 26, 1986, s. 201 i 202. Autorki wśród wystaw organizowanych poza gmachem uwzględniają wszystkie realizacje. Także wystawy objazdowe.

27 T. Łaszczewska, Portret Muzeum - 50 lat w służbie nauki, oświaty i kultury, „Z Otcłani Wieków”, 1981, nr 1 - 2, s. 8.

28 Czasopismo ukazuje się w trzech seriach: etnograficznej, archeologicznej i numizmatyczno-konserwatorskiej.

29 Wyniki opublikowano w Serii Etnograficznej „Prac i Materiałów Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi”, nr 19, 20, 23 i 24.

30 Opracowano na podstawie: Z. Maik, Czasowe wystawy etnograficzne Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi eksponowane w latach 1975 - 1985, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi”, Seria Etnograficzna, nr 26, 1986 r., s. 200 - 206, oraz E. Władkowska, Działalność Zespołu działów Etnograficznych Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi (1982 - 1985), tamże, s. 195 - 200.

W okresie tym na terenie Muzeum otwarto liczne wystawy czasowe.³¹ Były to m. in. ekspozycje przedstawiające nowe nabytki (1982 i 1984 r), w których prezentowano najnowsze zakupy i dary, jakie zasiłyły zbiory Muzeum. Ponadto eksponowano: "50 lat w służbie nauki i kultury" (1981 r - wystawa jubileuszowa) "Zbiory Działu Kultur Miejskich" (1982 r), "Polski Strój ludowy" (1983 r), "Zabytki japońskie w zbiorach MAiEL" (1983 r), "Narodziny chleba" (1985 r), "Boże Narodzenie po polsku" (1985 r). Pokazano również dwie wystawy zagraniczne: "Tradycyjne meksykańskie instrumenty muzyczne (1984 r - Centro Nacional Investigacion, Dokumentacion e Informacion Musical w Meksyku) oraz "Morawska Kultura Ludowa" (1985 r - Muzeum Morawskie w Brnie).

Organizowano także liczne wystawy poza gmachem, w innych muzeach i placówkach kulturalno- oświatowych. Na przykład w okresie od 1982 do 1985 roku zespół etnograficzny przygotował w oparciu o własne scenariusze około 30 takich ekspozycji. Realizowano również wystawy poza granicami kraju: "Lalki i widowisko" (1981 r, dwie realizacje) - w ZSRR; "Lalki Teatralne i filmowe" (1981 r) - w NRD; "Dzieciom poprzez lalkę" - w Finlandii (1982 r, dwie realizacje), "Polski Strój ludowy" - w Brnie (1985 r).

W okresie tym zespół prowadził badania terenowe, skupione wokół głównego tematu badawczego, jakim było trwanie i rola relikwów kultury ludowej we współczesnym życiu. Poszczególne działy realizowały własne tematy badawcze, które następnie prezentowane były m. in. na seminariach naukowych. Badania dotyczyły zarówno Polski środkowej, jak i odległych regionów kraju (Płockie, Lubelskie, Podhale, Zielonogórskie, Cieszyńskie, Opolskie i inne). Dział Kultur Miejskich prowadził badania nad kulturą robotniczą i drobnomieszczańską Łodzi, ze szczególnym uwzględnieniem obowiązujących w tych środowiskach wzorców estetycznych. Dział Kultur Ludowych Krajów Pozaeuropejskich i Dział Widowisk Lalkowych nie prowadziły badań terenowych, a podejmowane tutaj opracowania dotyczyły zagadnień związanych z charakterem kolekcji.

W omawianym okresie ukazała się drukiem wydana w ramach Biblioteki Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi praca Bożenny Wróblewskiej *Polskie Obrazy ludowe w zbiorach Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi*. Oddano także do druku kolejne tomy "Prac i Materiałów Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi", w tym zeszyty zawierające artykuły wchodzące w skład czterotomowej monografii *Kultura ludowa Polski środkowej w procesie zmian*.³²

31 Autorki uwzględniły w tym opracowaniu wyłącznie wystawy stałe i ekspozycje realizowane na salach wystaw czasowych, pomijając mniejsze realizacje, które znalazły miejsce w podcieniach i hallu Muzeum.

32 Autorki omawiając działania wydawnicze zespołu nie uwzględniają z powodu braku miejsca licznych, towarzyszących większości ekspozycji druków ulotnych: folderów, informatorów.

W kolejnych latach (do 1988 roku) strukturę zespołu zmodyfikowano, rozdzielając organizacyjnie bibliotekę i Dział Dokumentacji Etnograficznej, co wyraźnie usprawniło działania obu tych komórek.³³ Przeprowadzono wyjazdy terenowe mające na celu pozyskanie zbiorów. Dział Kultur Ludowych Krajów Pozaeuropejskich kontynuował w tym zakresie współpracę z kolekcjonerami i podróżnikami a Dział Widowisk Lalkowych z teatrami lalkowymi, twórcami filmów animowanych oraz ich twórcami. Stan kolekcji etnograficznej w roku 1988 wynosił 26637 obiektów, w tym 1408 zabytków pozaeuropejskich i 3768 eksponatów Działu Widowisk Lalkowych.

W ciągu omawianych trzech lat (1986 - 1988) zespół zorganizował 31 ekspozycji, w tym 27 w innych placówkach upowszechniania kultury. Wśród tych ostatnich znalazła się realizacja zagraniczna (wystawa poświęcona polskiej wycinance ludowej w Muzeum Morawskim w Brnie w 1987 r.).

Warto wspomnieć, że w omawianym okresie na terenie Muzeum zorganizowano m. in. kolejne prezentacje nowych nabytków, a także wystawę "Morawskie meble ludowe", sprowadzoną ze wspomnianego muzeum. Należy wymienić w tym miejscu również następujące zrealizowane ekspozycje: "Zbiory chińskie, mongolskie i japońskie w Muzeum Archeologicznym i Etnograficznym w Łodzi" (1986); "Wielkanocne pisanki" (1987) oraz "Lalka w teatrze i filmie" (1987/1988).

W omawianym okresie czasu Zespół prowadził planowe badania terenowe dotyczące sztuki ludowej i poglądów estetycznych na wsi (woj. nowosądeckie, a także okolice Kutna i Głowna), zdobnictwa pisanek, tradycyjnego haftu oraz zabaw dziecięcych w regionie opoczyńskim. Przeprowadzono także wyjazdy terenowe mające na celu uzupełnienie dokumentacji fotograficznej dotyczącej zwyczajów związanych z okresem karnawału, Wielkanocą, Zielonymi Świątkami oraz Sobótkami a także zwyczajów odpustowych w różnych regionach kraju. Wykonano również m.in. dokumentację fotograficzną budownictwa ludowego Polski południowej. Oprócz badań terenowych prowadzono także prace gabinetowe poświęcone najróżniejszym zagadnieniom związanym z problematyką poszczególnych działów. Były wśród nich zarówno opracowania poszczególnych kolekcji stanowiących własność Muzeum, jak i tematy, będące odbiciem naukowych zainteresowań pracowników Zespołu. Wśród tych ostatnich znalazły się prace poświęcone historii PTK, heraldyki polskiej, kultowi maryjnemu w Opoczyńskim, zmianom zachodzącym w kulturze no-

33 Materiały do działalności w tym okresie dostarczyły opracowania: E. Królikowska, Działalność zespołu etnograficznego Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi (1986-1988), „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi”, Seria Etnograficzna, nr 29, 1989 - 1990, s. 120 - 126; A. Mikołajczyk, Sprawozdanie z działalności Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi w latach 1979 - 1998, tamże, s. 100 - 120.

madów w zetknięciu z procesami urbanizacji, na przykładzie mieszkańców Ułan Bator i wiele innych.

Opracowania powyższe były przedstawione jako referaty na seminariach etnograficznych, wydrukowane w kolejnych numerach Serii Etnograficznej "Prac i Materiałów Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi", a także w innych wydawnictwach o tematyce etnograficznej i muzealniczej. Warto wspomnieć, że kolejny, przygotowany do druku w 1988 roku tom 28 Serii Etnograficznej "Prac i Materiałów Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi", zawiera materiały ze zorganizowanej w roku 1987 przez Katedrę Etnografii UŁ sesji "Dorobek naukowy Kazimierza Zawistowicz - Adamskiej w świetle współczesnych zainteresowań etnografów polskich"

W kolejnych trzech latach struktura organizacyjna zespołu nie uległa zmianie.³⁴ Nadal starano się uzupełniać zbiory w oparciu o planowe penetracje terenowe. W roku 1989 zrealizowano wyjazd w Krośnieńskie w celu pozyskania obiektów do Działu Gospodarstwa i Przemysłu Wiejskiego. Rok 1990 był pod tym względem owocny, chociaż plany badawcze i wyjazdy terenowe związane z pozyskiwaniem zbiorów musiały być ze względów finansowych nieco zmniejszone (Dział Gospodarstwa i Przemysłu Wiejskiego zamiast w Przemyskim, wykonał penetrację obszaru Kieleckiego i Radomskiego). Owocny okazał się być wyjazd pracowników Działu Stroju i Tkanin Ludowych na Spisz i Orawę. Dział Kultur Miejskich, Dział Kultur Ludowych Krajów Pozaeuropejskich oraz Dział Widowisk Lalkowych kontynuowały sprawdzone wcześniej metody pozyskiwania obiektów. W sumie w roku 1990 Zespół Działów Etnograficznych dysponował 27918 zabytkami, w tym 1552 eksponatami pozaeuropejskimi i 4474 obiektami z kolekcji Działu Widowisk Lalkowych. Rok 1991, przyniósł znaczne trudności finansowe, które zmusiły Zespół do ograniczenia penetracji terenowych do obszaru Podlasia i Augustowskiego. Ostatecznie udało się pozyskać do zbiorów 243 obiekty.

W ciągu wspomnianych 3 lat Zespół Działów Etnograficznych zorganizował na terenie Muzeum 2 wystawy czasowe: "Polska rzeźba ludowa" (1998 r) i "Znad Niemna, Prypeci i Dniestru" (realizacja w roku 1990). Ta ostatnia ekspozycja była niezwykle przedsięwzięciem, bo z założenia miała być oparta nie tylko na zbiorach Muzeum, ale w znacznej mierze na obiektach zgromadzonych specjalnie do celów ekspozycji, były to pamiątki przyniesione do Muzeum przez osoby pochodzące z dawnych kresów wschodnich Rzeczypospolitej. Ekspozycja umożliwiła także zaprezentowanie rzadko wystawianych,

34 Innowacją było otwarcie funkcjonującej w Muzeum od roku 1991 Galerii Sztuki Ludowej, prowadzonej we współpracy z Polską Sztuką i Rękodziełem „Cepelia”, do roku 2000. Kolejne lata działalności (aż do 2000 roku), zostały opracowane na podstawie dokumentacji sprawozdawczej Zespołu.

niezwykle interesujących zbiorów huculskich. Kolejną wystawą, otwartą na 60 - lecie istnienia Muzeum była "Afryka Zachodnia". Ekspozycja, oparta wyłącznie na zbiorach Muzeum, charakteryzowała najważniejsze cechy kultur tradycyjnych tej części kontynentu, zwracając uwagę na gospodarkę i sztukę. Tak określony temat umożliwiał m.in. zaprezentowanie najstarszych zbiorów naszego Muzeum. Wydzielona część wystawy ukazywała 60-letnią historię kolekcji afrykańskiej Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi.

Warto wspomnieć, że wystaw etnograficznych, zrealizowanych ze zbiorów Muzeum i w oparciu o scenariusze autorstwa pracowników Zespołu Etnograficznego, w innych instytucjach, było w tym okresie około czterdziestu.

Prace badawcze realizowano na terenie Opoczyńskiego (kontynuacja tematów z lat poprzednich), Kieleckiego i Kutnowskiego (sztuka ludowa). Podjęto badania nad zwyczajem zdobienia jaj wielkanocnych, a także nad tradycyjnymi narzędziami rolniczymi (Kieleckie i Radomskie). W roku 1991 rozpoczęto badania nad tkaniną dwuosnowową na terenie Podlasia i Augustowskiego. Kontynuowano także długofalowe badania dotyczące sztuki ludowej w regionie łowickim, a także uzupełniono dokumentację fotograficzną zwyczajów dorocznych i odpustów (m. in. Studzianna, Łódź), architektury wiejskiej (Sanok) oraz tkactwa na Podlasiu.

Dział Kultur Miejskich kontynuował badania nad wnętrzami mieszkalnymi przełomu XIX i XX wieku oraz twórczością nieprofesjonalną, Dział Wido-wisk Lalkowych zajmował się zbieraniem informacji i opracowaniem sylwetek artystycznych twórców przedstawień teatralnych i filmów lalkowych a także festiwalu lalkarskich. Dział Kultur Ludowych Krajów Pozaeuropejskich skupił się w swych pracach na historii kolekcji afrykańskiej, opracowywaniu katalogów poszczególnych zespołów zabytków, a także na historii polskich penetracji w Afryce. Rozpoczęto również zbieranie materiałów do opracowania poświęconego Lidze Morskiej i Kolonialnej, w kontekście zainteresowań tej organizacji kulturami pozaeuropejskimi.

Efekty tych badań, w postaci kolejnych opracowań, były referowane na seminariach etnograficznych oraz drukowane w "Pracach i Materiałach Muzeum...", Serii Etnograficznej. We wspomnianym okresie ukazały się trzy numery tego wydawnictwa (28, 29 i 30), a kolejny był przygotowany do druku. Podsumowując okres działania Muzeum zamykający ósmą dekadę należy zwrócić uwagę na narastające problemy finansowe, z jakimi przyszło się borykać kierownictwu placówki. Okres ten pokrywa się z czasem sprawowania dyrektury przez doc. dr hab. Andrzeja Mikołajczyka. W swoim programie prowadzenia Muzeum zwracał on dużą uwagę na pozyskiwanie zbiorów, przeznaczając na ten cel zaplanowane fundusze, a także starając się o dotacje. Przyniosło to znaczne efekty, które ilustruje poniższa tabela.

**Przyrost zbiorów zespołu Działów Etnograficznych
w latach 1956 - 1980 i 1981 - 1991:**

rok	zabytki Zespołu Działów Etnograficznych	w tym:	przyrost zbiorów
1955	10 992	162 zabytki pozaeuropejskie	
1980	20 430	1.307 zabytki pozaeuropejskie	9.438 (w ciągu 25 lat)
1991	28 161	1.560 zabytki pozaeuropejskie, 4.516 zabytków Działu Widowisk Lakowych	7.731 (w ciągu 10 lat)

Dyrekcja czyniła także starania o powiększenie powierzchni magazynowej i wystawienniczej. Jedną z ofert był pałac mieszczący się przy ul. Tylnej 1, w którym zamierzano umieścić Dział Widowisk Lalkowych i niektóre działy etnograficzne, a także zorganizować centrum upowszechniania wiedzy etnograficznej i archeologicznej. Planowano stworzenie magazynów typu laboratoryjnego, które służyłyby nie tylko przechowywaniu, ale także prezentowaniu wybranych kolekcji zainteresowanym. Niestety planów tych nie zdołano zrealizować ze względu na załamanie się gospodarki finansowej, spowodowane ogólnym kryzysem w kraju. Szczególną zasługą dyrektora Andrzeja Mikołajczyka było, jak się wydaje, kompleksowe pojmowanie Muzeum i związane z tą polityką deklarowane i realizowane zainteresowanie pracą wszystkich działów. Dyrektor miał pełną świadomość roli, jaką może etnografia odegrać w popularyzacji działań Muzeum wielodziałowego. Doceniał rolę upowszechniania wiedzy poprzez prowadzenie zajęć oświatowych (lekcje muzealne, projekcje filmowe, działania kół zainteresowań itd.), ale także, a może przede wszystkim poprzez intensywną działalność wystawienniczą, która łącząc elementy naukowo - badawcze i dydaktyczne z artystycznymi jest jedną z najlepszych, sprawdzonych metod promocji Muzeum. Warto nadmienić, że dyrektor A. Mikołajczyk był inicjatorem dwóch wystaw etnograficznych, które zrealizowane według scenariuszy opracowanych przez pracowników Zespołu Etnograficznego cieszyły się niezwykle popularnością. Było to "Boże Narodzenie po polsku" oraz "Znad Niemna, Prypeci i Dniestru". Obie wystawy miały atrakcyjną oprawę plastyczną.

W początku lat dziewięćdziesiątych rozpoczęto działania związane z planowanym remontem gmachu przy pl. Wolności 14. Wymagało to w latach następnych likwidacji wystaw stałych i przeniesienia absolutnej większości zbiorów etnograficznych do magazynów zastępczych, co uniemożliwiło Zespołowi prowadzenie w dotychczasowym wymiarze działalności wystawiennej.

Rok 1992 rozpoczęło od wprowadzenia znacznych korekt do planu pracy Zespołu. Z przyczyn finansowych nie mogły się odbyć penetracje, których celem były zakupy zabytków i poszerzenie dokumentacji. Ekspozyty pozyskiwano jedynie (w stopniu ograniczonym), przy okazji prowadzenia terenowych badań etnograficznych oraz opierając się na ofertach zgłaszanych do Muzeum. Sytuacja ta powtórzyła się w latach następnych i trwa aż do chwili obecnej.

W roku 1992, w związku ze zwolnieniami grupowymi, jakie miały miejsce w Muzeum, z Zespołu odeszło 6 osób (w tym trzy z Działu Widowisk Lalkowych). W tym samym roku podjęto decyzję o usamodzielnieniu tego ostatniego i wyłączeniu go z Zespołu Działów Etnograficznych. Pomimo powyższych utrudnień finansowych, w latach 1992-1995 do zbiorów przybyło aż 1401 obiektów, w tym 394 zabytki z innych kontynentów. W roku 1995 kolekcja etnograficzna liczyła 25047 numerów inwentarza (w tym 1957 obiektów pozaeuropejskich). Pozyskane ekspozyty to w znacznej mierze dary. Warto wspomnieć w tym miejscu o kolekcji elementów tradycyjnego ubioru japońskiego, ofiarowanej Muzeum przez społeczeństwo Japonii za pośrednictwem pana Masakatsu Yoshida i Łódzkiego Oddziału Towarzystwa Polsko Japońskiego (168 obiektów). Sukcesem zakończyła się także wymiana kolekcji muzealnych, podjęta z inicjatywy pracownika James Cook University of North Queensland, dr Marii Wrońskiej - Friend i Działu Kultur Ludowych Krajów Pozaeuropejskich. W wyniku podpisanych przez dyrekcje Uniwersytetu w Townsville i Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi zobowiązań, każda ze stron zgromadziła kolekcje, które zostały następnie przekazane na zasadzie wymiany darów. Dzięki dofinansowaniu przez Urząd Miasta Łodzi i Stowarzyszenie Wspólnota Polska udało się Zespołowi zrealizować w roku 1994 wyjazd w południowe rejony kraju w celu zakupu potrzebnych obiektów. Skompletowano ostatecznie ciekawy zbiór przykładów polskiej sztuki i rzemiosła ludowego, w zamian za który pozyskano 147 obiektów z terenu Australii i Nowej Gwinei.³⁵

W okresie wspomnianych czterech lat (1992 - 1995) Zespół Działów Etnograficznych oraz Galeria Sztuki Ludowej przygotowały w gmachu Muzeum 9 wystaw.

35 Kolekcję tę strona australijska poszerzyła w następnych latach o kolejne 62 zabytki ilustrujące kultury Aborygenów.

Wśród ekspozycji zrealizowanych przez Zespół Etnograficzny na uwagę zasługują "Nie tylko Inkowie". Wystawa ze zbiorów Muzeum podkreślała różnicowanie kulturowe Peru, będąc zarazem akcentem 500-lecia odkrycia Ameryki. Warte odnotowania jest, połączenie uroczystego otwarcia tej wystawy ze spotkaniem poświęconym kulturom Montanii. Referaty wygłosiły dr Anna Kowalska - Lewicka i dr Magdalena Kotarska, które prowadziły na tym terenie badania w roku 1948 i 1978.

Ciekawą ekspozycją była także, otwarta w roku 1994, "Polska wycinanka ludowa". Dużym zainteresowaniem publiczności i specjalistów cieszyła się również zrealizowana w roku następnym "Szopka polska". Ograniczone możliwości tworzenia wystaw w gmachu Muzeum, Zespół rekompensował realizacjami wykonywanymi w innych instytucjach. Tak więc we wspomnianym okresie wykonano w oparciu o własne zbiory i wg. własnych scenariuszy aż 41 ekspozycji etnograficznych w różnych muzeach na terenie całej Polski.

Trudności finansowe nie wyeliminowały z naszych planów badań naukowych. I tak, w roku 1992 przeprowadzono wspólnie z Muzeum Ziemi Rawskiej, badania stacjonarne na terenie gmin: Cielądz i Rzeczyca, poświęcone tradycyjnemu strojowi i taktwu oraz obrzędowości weselnej. Udało się także w tym roku dzięki dofinansowaniu przyznanemu przez instytucje rządowe i pozarządowe Węgrowa, zmontować materiał filmowy poświęcony taktwu dwuosnowowemu (dwa filmy w technice VHS). Dział Kultur Pozaeuropejskich rozpoczął szczegółowe badania dotyczące historii i charakterystyki kolekcji pozaeuropejskiej Miejskiego Muzeum Etnograficznego w Łodzi, Dział Kultur Miejskich skoncentrował się na dokumentacji fotograficznej miejsc kultowych na terenie miasta.

Prowadzenie badań terenowych było uwarunkowane zgromadzeniem dodatkowych funduszy lub całkowitego sfinansowania ich przez inne instytucje. W roku 1993 koszty badań poświęconych twórcom nieprofesjonalnym podległego terenu pokrył Urząd Wojewódzki w Piotrkowie Trybunalskim. Natomiast w rok później Zespół rozpoczął trzyletnie badania terenowe finansowane przez Komitet Badań Naukowych w ramach przyznanego na ten cel grantu, nad: "Trwałością kulturową w społecznościach lokalnych na przykładzie wybranych wsi z terenu Polski środkowej". Inspiracją były wyniki badań monograficznych przeprowadzonych w latach 50-tych na terenie Polski środkowej przez etnografów z Muzeum pod kierunkiem prof. K. Zawistowicz-Adamskiej. Do obecnych badań wytypowano dwie wsie: Klonową w woj. sieradzkim i Jasień w woj. piotrkowskim.

W omawianym okresie realizowano intensywne prace gabinetowe, stanowiące kontynuację tematów badawczych z lat ubiegłych, a także podejmowano nowe tematy, których opracowanie nie wiązało się z koniecznością prowadzenia działań w terenie. Dział kultur Ludowych Krajów Pozaeuropejskich kontynuował badania dotyczące Ligi Morskiej i Kolonialnej oraz charakterystyki

kolekcji pozaeuropejskiej Miejskiego Muzeum Etnograficznego w Łodzi, a Dział Kultur Miejskich - temat poświęcony wnętrzom mieszkalnym w Łodzi z początku XX w. Rozpoczęto także prace nad scenariuszem nowej wystawy stałej, "Szare jak ziemia, barwne jak pamięć". Opracowania prezentowane były na seminariach muzealnych i seminariach Instytutu Archeologii i Etnologii PAN Oddział w Łodzi, a także zamieszczane w wydawnictwie Muzeum i innych instytucji.

W ciągu wspomnianych czterech lat ukazały się drukiem: *Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Seria Etnograficzna*, nr 29 (1994), nr 30 (1995), *Bibliografia Prac i Materiałów Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Seria Etnograficzna* nr 1-29; autorstwa Aleksandry Twardowskiej, (1994); a także "Tkackie obrazy" - książka o charakterze albumowym, poświęcona tkactwu dwuosnowowemu, autorstwa E. Królikowskiej i A. Woźniak; (dofinansowana przez Ministerstwo Kultury i Sztuki oraz Urząd Miejski w Węgrowie).

Symbolem ostatnich pięciu lat XX wieku był permanentny brak finansów na planową działalność. Pomimo zatrudnienia w roku 1997 asystenta, ilość specjalistów z zakresu etnografii uległa dalszemu zmniejszeniu.

stan na koniec roku	ilość zatrudnionych etnografów
1980	11
1991	11
1992	9
2000	8

Kolejne lata (1996 - 2000) to okres wzmożonych działań Zespołu na rzecz pozyskiwania środków, które umożliwiłyby realizację zadań Muzeum. Coroczne plany pracy stały się planami minimum, dostosowywanymi z konieczności do funduszy, jakie Muzeum było w stanie zapewnić. Działania wymagające nieco większych środków były w większości uzależnione od zdobycia na nie dodatkowych funduszy. Już w poprzednim okresie czasu pozyskiwanie zbiorów narażało wiele problemów. Na szczęście w ramach przyznanego Zespołowi grantu Komitetu Badań Naukowych zagwarantowano środki, które umożliwiły przy połączeniu wysiłków finansowych zakupienie w 1996 roku 131 obiektów z zakresu etnografii Polski.³⁶ Dział Kultur Pozaeuropejskich pozyskał w tym czasie kolejną partię daru w ramach przeprowadzonej wymiany kolekcji z James Cook University (44 zabytki). W następnym roku, na zakupy

36 Zbiory z tego zakresu powiększyły się także o 88 darów.

ekspонатów nie było żadnych pieniędzy i zbiory powiększyły się jedynie o 22 dary. W kolejnych latach przybyły z zakupu: 273 obiekty za sumę 7540 zł i 44 dary (r.1998) oraz 47 zabytków zakupionych za sumę niespełna 945 złotych i 62 dary w roku następnym. Rok 2000 zamknięto zakupem 83 eksponatów za sumę 4216,76 zł. Dary w ilości 98 obiektów, wartości 14054 zł (w tym kolejna - zamykająca wymianę kolekcji partia zbiorów australijskich - 18 obiektów) uzupełniły zbiory. Oto tabela ilustrująca przyrost zbiorów etnograficznych w latach 1992 - 2000.

rok	nabytki z zakupu	nabytki z darów	ogółem	w tym zabytki pozaeuropejskie
1992-1995	915	486	1401	394
1996-2000	534	314	848	94

Stan zbiorów na koniec roku w kolejnych latach:

rok	stan zbiorów Zespołu Etnograficznego	w tym zabytki pozaeuropejskie	w tym Działu Widowisk Lalkowych
1991	28161	1560	4516
1992	24241	1568	-
1995	25047	1957	-
2000	25895	2056	

Największym osiągnięciem minionego okresu było pomimo niezwykle trudności przygotowanie, opracowanie i wykonanie stałej ekspozycji etnograficznej "Szare jak ziemia, barwne jak pamięć", którą otwarto ostatecznie w październiku 2000 roku. Na skutek intensywnych działań w zakresie poszukiwania sponsorów, udało się ostatecznie pracownikom Zespołu zgromadzić na ten cel w latach 1998 - 2000 kwotę, która pokryła prawie 1/3 kosztów wystawy.

Ekspozycja ukazuje najważniejsze etapy życia ludzkiego, od dzieciństwa do starości, na tle zmieniających się pór roku, w materialnych realiach kultury wsi Polski środkowej okresu międzywojennego. Ekspozycja cieszy się uzasadnionym, dużym zainteresowaniem publiczności, doczekała się także bardzo dobrych recenzji środowiska etnologów polskich i gości zagranicznych. Autorką scenariusza ekspozycji jest mgr Ewa Zawiejska, komisarzem - mgr Elżbieta Królikowska, oprawę plastyczną wystawy opracowali Zofia i Zbigniew Władysław. W roku 2001 w konkursie "Sybilla 2000 - Wydarzenie Muzealne Roku 2000" ekspozycję uhonorowano II nagrodą w kategorii wystaw etnograficznych.

W latach 1996 - 2000 zespół zorganizował na terenie Muzeum 5 ekspozycji czasowych, które cieszyły się znacznym zainteresowaniem publiczności. W roku 1998 zrealizowano dwie wystawy ze zbiorów Muzeum. Ekspozycja "Wszystko zaczęło się od jajka", prezentująca bogatą kolekcję pisanek i oklejanek wielkanocnych połączona była z promocją książki pod tym samym tytułem. Autorką obu opracowań była mgr Aleksandra Twardowska. Otwarcie towarzyszył pokaz zdobienia jajek wielkanocnych. W dwa miesiące później, otwarto ekspozycję "Tkackie obrazy. Polska tkanina dwuosnowowa" Autorki wystawy - Elżbieta Królikowska i Alicja Woźniak także połączyły otwarcie wystawy z promocją swojej książki, wydanej w roku 1995. Imprezie towarzyszył pokaz tkania dwuosnowowego, wykonany przez Teresę Pryzmont z Wasilówki gm. Janów, woj. białostockie.³⁷ Obie wystawy były sponsorowane przez instytucje rządowe i organizacje pozarządowe Miasta, a także firmy różnych branż.

Wśród organizowanych ekspozycji czasowych - 3 dotyczyły krajów pozaeuropejskich. Były wśród nich także wystawy pokazujące zbiory innych instytucji. W roku 1998 zorganizowano we współpracy z Działem Naukowo - Oświatowym ekspozycję "Różne oblicza Amazonii Peruwiańskiej". Wystawę fotograficzną wypożyczoną przez Ambasadę Peru w Polsce uzupełniły zabytki peruwiańskie znajdujące się w kolekcji Działu Kultur Ludowych Krajów Pozaeuropejskich. Z kolei w roku 1999 otwarto ekspozycję "Zwierzęta chińskiego zodiaku", wypożyczoną i zrealizowaną przez Biuro Gospodarcze i Kulturalne Taipei w Polsce. Funkcję komisarza wystawy pełnił pracownik Działu Kultur Ludowych Krajów Pozaeuropejskich. Większość kosztów związanych z organizacją ekspozycji ponosiła strona tajwańska. W roku następnym zorganizowano ekspozycję "Wśród pustyń, buszu, lasów i ogrodów" - Spotkania z kulturą Aborygenów i Papuasów. Ekspozycja ta była podsumowaniem 6-cio letniej współpracy z James Cook University of North Queensland w Townsville. Przedstawiała podstawowe wiadomości dotyczące kultur Australii i Nowej Gwinei, zwracając szczególną uwagę na powiązania kultury ze środowiskiem naturalnym. Prezentowała zbiory z kolekcji Działu Kultur Ludowych Krajów Pozaeuropejskich, w tym prawie w całości zespół eksponatów otrzymany w drodze opisanej wymiany kolekcji etnograficznych. Wystawie towarzyszyła trzydniowa, interdyscyplinarna konferencja naukowa, łącząca badaczy zainteresowanych problematyką kultur Australii i Oceanii. Zarówno sesja, jak i ekspozycja cieszyły się znacznym zainteresowaniem publiczności. Koszty spotkań w około 80 % pokryli sponsorzy, których udało się namówić do współpracy autorce przedsięwzięcia - dr Annie Styczyńskiej. Były wśród nich zarówno instytucje samorządowe, jak prywatni sponsorzy i przedsiębiorstwa

37 Wystawę uzupełniały zabytki państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie.

różnych branż. Uzupełniła je dotacja KBN. Całość zorganizowano przy współpracy Komitetu Nauk Etnologicznych PAN, Uniwersytetu Łódzkiego oraz Łódzkiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego.

W latach 1996 - 2000 pracownicy Zespołu zorganizowali ponadto 42 ekspozycje poza gmachem Muzeum. Warto zaznaczyć, że większość działań podejmowanych przez Zespół w omawianym okresie była wynikiem ścisłej współpracy wszystkich jej członków.

W roku 1996 zespół kontynuował badania terenowe w ramach przyznanych funduszy KBN "Trwałość kulturowa w społecznościach lokalnych na przykładzie wybranych wsi z terenu Polski środkowej". Badania przeprowadzono we wsi Jasień w gm. Lubochnia. Materiały były następnie opracowywane przez osoby realizujące poszczególne tematy. Całość zakończono opracowaniem syntetycznego sprawozdania dla KBN oraz artykułów do publikowanej monografii. Dział Kultur Miejskich i Dział Kultur Ludowych Krajów Pozaeuropejskich kontynuowały podjęte w latach wcześniejszych tematy długofalowe, uzupełniając je opracowaniami dotyczącymi kolekcji. W omawianych latach sporządzono system katalogowania zawartości czasopism w bibliotece etnograficznej, a także katalog przedmiotowy zbiorów oraz komputerową bazę danych dotyczącą tego tematu.

Efekty większości badań zostały przedstawione w formie referatów na seminariach etnograficznych w Muzeum. Pracownicy Zespołu brali także czynny udział w seminariach i sesjach organizowanych przez pokrewne instytucje naukowo - badawcze, muzea i uniwersytety.

W roku 1998 ukazały się wydane w ramach Biblioteki Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi opracowania: A. Twardowskiej "Wszystko zaczęło się od jajka" oraz katalog wystawy stałej "Szare jak ziemia, bawne jak pamięć", autorstwa M. Wieruszewskiej i E. Zawiejskiej. Należy zaznaczyć, że tak jak i we wcześniejszych latach, większości wystaw czasowych, realizowanych zarówno w gmachu Muzeum jak w innych instytucjach, towarzyszyły foldery, bądź ulotki opracowane przez autorów ekspozycji.

Pracownicy Zespołu zamieszczali także swoje opracowania w czasopismach naukowych i popularnych, publikowanych przez inne ośrodki i instytucje.

Powyższe informacje, z konieczności niezwykle skrócone, nie oddają w pełni obrazu wszystkich prac związanych z etnografią, jakie realizowano w Muzeum Archeologicznym i Etnograficznym w Łodzi. Brak miejsca nie pozwolił na pełne przedstawienie działań oświatowych prowadzonych przez członków Zespołu Etnograficznego i charakterystyki prac dokumentacyjnych. Artykuł nie objął także szerokiej działalności dydaktycznej oraz (skromniejszej) wystawienniczej, jaką prowadził w zakresie etnografii Dział Naukowo - Oświatowy.

Ostatnie dziesięciolecie XX wieku nie było dla łódzkiej etnografii muzealnej łatwe. Wymagało zmodyfikowania działalności, uporządkowania i konsekwencji w podejmowanych zadaniach, konsolidacji sił całego Zespołu dla realizacji zadań wystawienniczych, badawczych i związanych z pozyskiwaniem zbiorów. Oprócz ciągłego poszerzania wiedzy i prowadzenia prac z zakresu etnologii i muzealnictwa, etnografowie musieli poznać tajniki „public relation” aby podejmować działania menadżerskie związane z pozyskiwaniem funduszy i reklamowaniem osiągnięć etnograficznych Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi.

Efekty tej pracy mogli mieszkańcy Łodzi, a także innych miast w kraju, poznać w postaci licznych wystaw, opracowań i odczytów. Mamy nadzieję, że w nowym wieku, etnografia muzealna w Łodzi będzie się dalej rozwijać, a pracownicy Zespołu Działów Etnograficznych będą mieli możliwość prowadzenia badań terenowych, prezentowania publiczności systematycznie powiększanych zbiorów, pochodzących zarówno z terenu Polski, jak i krajów pozaeuropejskich.

*Elżbieta Królikowska
Anna Styczyńska*